

Michael Lades erindringer

nedskrevet i 1984

Erindringer fra Ørum i perioden fra ca. 1900 og op til nutiden, dels fortalt af ældre mennesker, dels egne erindringer, som jo ikke kan være helt fyldestgørende, men dog kan fortælle lidt om svundne tider og byens udvikling fra en lille landsby til Tjele kommunes midtpunkts- og administrationsby.

Ørum omkring 1900.

Omkring begyndelsen af dette århundrede bestod Ørum by af ca. 25 husstande fordelt på 10-12 gårde og nogle små landbrug og huse.

Mod vest lå mit hjem yderst, og mod nord Karl Pedersens¹ og den sydlige del så stort set ud som i dag med Lauritz Andreasens² og Ørumgård, som også danner bygrænse mod øst.

Igennem byen gik en grusvej med store grøfter på begge sider. Ad denne vej kom forsyninger fra Viborg og Randers med hestekøretøjer til købmænd og håndværkere. Ved kroen var vejen brolagt, og der var kørestald, så de vejfarende kunne spænde fra, og der var også landbrug og bageri.

Bag kroen var der markedsplads, hvor der blev handlet en bestemt dag i hver måned. Så kom folk trækkende med deres dyr, og handelsmænd kom cyklende fra Viborg og Randers.

Overfor kroen var der en købmandsgård³, som senere faldt for en udvidelse af kirkegården. Bysmedjen er omdannet til tekstilforretning⁴ og en af gårdene er blevet til karetmagervirksomhed⁵.

De fleste gårde havde en hedelod, som gik ud mod Tjele skov, og desuden en udlod mod syd. Men de fleste af disse marker er frasolgt og bebygget til selvstændige landbrug.

I længst svunden tid var der nord for præstegården en sø, som er udtørret gennem en rørledning til Mårdal bæk (Morrild bæk).

Præstegården var en ret stor gård og blev udstykket til fire – fem statshusmandsbrug og en hovedparcel, som stadig hører til gården.

Fra kirken gik stier ud til fjernere boende i næsten alle retninger gennem markerne.

I 1903 blev beboerne enige om at lave et fælles vandværk, hvor en høj vindmølle skulle pumpe vand op. Anlægskapitalen var 8000 kr. og en gård skulle årlig betale 36 kr. og et hus 9 kr. Denne mølle blev stående til 1942, men dog ikke som eneste trækraft. Der var kommet el-motorer som afløsning for vinden.

¹ Vingevej 27, som i dag ejes af Søren Alsen.

² Lundhøjgård, der i dag ejes af Birthe og Carsten Bjørn.

³ Købmandsgården var de sidste rester af den oprindelige Kgl. privilegerede Kro.

⁴ I dag er her Fysioterapi og Træningscenter.

⁵ Nu er det Brian Adolphsens ”Midtjysk Spåntagning”.

I byen var der såvel missionshus som forsamlingshus. Forsamlingshuset⁶ fik i 1939 som tilbygning en stor sal med scene. Med lille og store sal var der nu plads til større forsamlinger.

Skolen.

Skolen var ikke stråttækt, men en ret gammel bygning, der lå omtrent midt i byen, hvor der nu er slagterforretning⁷. Skolen var delt i to rum med et lille værelse imellem, som brugtes til opbevaring af bøger. Ved hver klasse var der en gang med hylder til træsko og en knagerække til overtøj. Alle vægge var hvidkalkede og en stor rund kakkelovn sørgede for varmen om vinteren, dertil brugtes tørv, som vi hentede i tørvehuset i en kurv og fyldte i en stor kasse ved siden af kakkelovnen.

Denne kasse brugte degnen også til at stille sin lange pibe fra sig, og det kunne nemt ske, at vi kom til at ”tabe” lidt tørvesmuld ned i tobakken i frikvarteret.

Skolegangen var hver anden dag med første og tredje klasse samme dag og næste dag anden og fjerde. Lærerinde Dorthea Sørensen, der underviste de mindste klasser, boede lige ved skolen i en lille ejendom. Hendes mand drev skolejorden, deraf navnet Degnevænget.

Lærer Mortensen tog sig af de store børn. Han lærte godt fra sig og forstod at skabe respekt. Det var ikke rart at komme i skole dagen efter at man havde glemt at tage hatten af for degnen. Mortensen var også kirkesanger; en agtet person, som også byens sparekasse var betroet. Ved egnens fester var han en selvskreven gæst.

Mejeriet.

Egnens landmænd leverede mælk til mejeriet i Mollerup, men i 1918 besluttede man at oprette et mejeri. Der blev købt 1 tdr. land jord for 3000 kr., og en bestyrelse, hvis første formand var Søren Levring, Ørumgård, lod Ørum Andelsmejeri opføre og ansatte P. Chr. Pedersen som bestyrer. I ca. 1960 blev han afløst af Eigil Bunk under hvis ledelse, mejeriet er blevet udvidet og ombygget flere gange, så det nu fremtræder som en moderne ostefabrik med ca. 20 medarbejdere og tre tankvogne. Produkterne eksporteres for en stor dels vedkommende til Italien, men sælges også i eget udsalg⁸.

Pier Mureren.

Mejeriet blev placeret vest for byen, men inden længe voksede byen støt og roligt vestpå, ikke mindst efter at en ung murer i 1920 bosatte sig og byggede hus, som han ret hurtigt solgte igen og byggede et nyt osv. Resultatet blev mange solide og velbyggede huse, hvor der hellere blev tabt lidt på akkorden, end der blev sparet på cementen. Tændstikæsker og karduspapir blev som oftest brugt til tegninger, men huset blev ikke ringere af den grund.

⁶ Det gamle forsamlingshus, der lå midt i byen, er nu afløst af forsamlingshuset ved Tjelecenteret.

⁷ I dag solcenteret.

⁸ Også det er en saga blot. På mejerigrunden er i dag opført boligkomplekset ”Mejerigården”.

En hel bydel er opkaldt efter Pier Mureren, der har bygget alle husene på P. Andersensvej og Vestervang. Samme murer var en lun jyde og skulle sammen med smeden CC (Christian Christensen) føle den nye barber lidt på tænderne. Pier førte ordet og sagde: ”Go’daw, ka’ smeden og mæ blyv soigneret?” ”Ja tak, så gerne”, sagde Hjeds forekommende, ”hvordan vil du klippes?” ”Sådan at a ka’ sto po hoved på en græsplæn uden å vælt.” Han blev karseklippet, så håret stod lige i vejret. Så blev det smedens tur. Han forlangte at blive klippet ligesom Pier, hvilket satte den arme barber i en slem knibe, da CC var pilskaldet.

Banen.

Først i tyverne begyndte man at omgås med planer om at oprette en jernbane gennem egnen. Der blev opkøbt jord til banelegeme og station, der skulle ligge vest for byen, hvorved en del landejendomme fik deres marker skåret over, og det medførte jo selvsagt en driftsændring for manges vedkommende.

Dyrlægeboligen.

Der var i 1925 kommet en ung dyrlæge til byen. Han lejede sig ind hos murer P. Overgaard⁹, men året efter købte han jord lige vest for banen og byggede dyrlægebolig med stalde til heste og køer, som skulle behandles, men snart blev det jo sådan at dyrlægen kom til dyrene i stedet for, og selv om han havde bil, så er der taget mange turer i kane eller til fods i al slags vejr.

Herluf J. Skriver dyrkede jagt som hobby, og efter aftale med sin kone skulle hun, når han dyrkede jagtens glæder, passe telefon og derefter hænge et hvidt klæde op i et af øverste vinduer, hvis der var bud efter dyrlægen.

Skriver solgte i 1933 sit hus¹⁰ til læge Unmach Larsen, som efter nogle år døde, og Harald Frank blev læge i Ørum og kom til at virke her i ca. 40 år.

Søgården.

Sygekassen i Ørum kender jeg ikke stiftelsesdatoen for, men jeg kan huske, at Jens Mathiesen var formand eller kasserer. I den gamle vinkelbygning med stråtag, var der et lille landbrug, som senere blev revet ned, da Jens Mathiesen skænkede ejendom og jord til et alderdomshjem, som blev opført i 1938. Det fungerede til sidst i halvfjerdsene, da det nye plejehjem ”Højvängen” blev opført. Jens Mathiesen havde som enkemand ophold på hjemmet til sin død.

Når man som dreng blev sendt ned til Jens og Kesten (Karen Marie) for at betale sygekassekontingent, så vidt jeg husker 2,50 kr. pr. kvartal, sad Jens som regel ved langbordet i det stenpikkede køkken med lang pibe og spyttebak i hjørnet. Kesten var som regel også til stede, en lille sort og grå kone med midterskilling og spidsnæsede træsko og det uundværlige sækkelærredsforklæde, der blev brugt til mange formål, såsom at bære tørv, samle æg, snyde næse osv., og i dette tilfælde fyldt med æbler eller pærer til os børn.

⁹ Vestergade 8. P. Overgaards boede ovenpå, og dyrlægens lejede stueetagen.

¹⁰ Lægehuset i Ørum er det oprindelige dyrlægebolig. Den fløj, der vender ud mod Vestergade, er den oprindelige staldbygning.

Kesten ville have været en sand lækkerbissen for nutidens hygiejnekonsulenter, for hun var mildest talt beskidt, men hun var rar ved os børn, og ikke bange for at tage fat, når hendes mand var optaget af offentlige gøremål.

I det hele taget var det lidt af en oplevelse at komme ud til de gamle gårde og huse med langbord og blåmalede alkover, som vist nok ikke mere blev brugt til sovested, men dog var bibeholdt med låge eller døre, som havde været vidne til både fødsel og død og meget andet.

Gulvene var slidt af mange trin, og kun knasterne stak op som små forhøjninger. Et hjerteligt ”Velkommen” lød altid fra f.eks. Jens Olesen, Andreas Andreasen og Niels Pind, hvis gamle stuehuse for længst er nedrevet og for førstnævnte to erstattet af nye¹¹.

MFVJ-banen.

Det var lidt nostalgi, men tilbage til 1927 da Fårupbanen i maj måned blev indviet. Mariager-Fårup-Viborg jernbane [MFVJ] blev indviet med et lokomotiv, der spruttede og hvædede, da det løb ind på Ørums nye station. Toget, der var pyntet med bøgeløv og flag, trak tre vogne efter sig, og de var fyldt med honoratiorene fra de forskellige byer og sogne. Skolebørnene fik i dagens anledning fri fra skole, og mødte det nye tog med hurraråb.

Forud var gået et meget stort arbejde med at bygge viadukter og broer, og bakkerne ved Fårdal blev læsset på tipvogne og kørt ud til Viskum, og alt arbejde var jo med skovle og håndkraft. Banen blev brugt meget de første år, blandt andet fik Viborg gasværk kul sejlet til Mariager og derfra med tog til Viborg.

Tjele gods fik sit gødning o.l. leveret til Ørum station, og så kom der 20 – 25 vogne med hesteforspand og en forvalter i spidsen for at tømme disse banevogne.

Om efteråret blev en del af godsets overskud af halm og frøgræs ligeledes sendt pr. bane. Når kammerherre Lüttichau ventede gæster, blev de afhentet på stationen i landauer med kusk i uniform og to kulsorte heste for vognen.

Landmændene kørte deres slagtesvin til stationen til en dertil indrettet svinefold, hvorfra de kunne drives ind i en lukket jernbanevogn, og derfra til slagteriet i Hobro over Fårup.

Turen fra Ørum til Viborg var særlig om sommeren en skøn tur, der gik gennem store slugter, langs Nørreådalen og gennem bevoksninger, hvor man næsten kunne nå bøgegrenene.

Jernbanedriften kunne bare ikke løbe rundt og de kommuner, som banen gik gennem måtte hvert år give et klækkeligt tilskud, og efter at bilerne rigtig kom frem i efterkrigsårene, blev det besluttet at nedlægge banen, der således kun kom til at virke i ca. 25 år, så var det slut med de røde skinnebusser, der havde afløst lokomotiverne. En epoke som stationsby var slut, og skinnerne blev atter taget op og brugt til andet formål.¹²

¹¹ Jens Olsens gård var Pindsgården, der i dag ejes af Ella og Vagn Aage Kjeldsen. Andreas Andreasen ejede Lundhøjgård og Niels Pind, ejede gården, der blev revet ned for at give plads til rådhuset.

¹² Læs om privatbanen i bogen ”Med Mariane fra fjord til hede” af Anders Riis.

Handel og håndværk.

Der var, som byen voksede, kommet en del håndværkere og små forretninger til byen. Karetmager Hartvig lavede vogne og savede tømmer, Peder Christensen lavede radensere og smedearbejde, C.C. Christensen havde smedeværksted ved forsamlingshuset, og i kælderen hos smeden stod cementstøber Chr. Nielsen og lavede sten. Smedjen var et meget yndet opholdssted, når folk skulle høre nyt, og mange drøje historier er fortalt omkring cementstøberens trillebør. Der var ingen mangel på jysk lune.

J. A. Blomquist flyttede Vels mølles foderstofforretning til hovedgaden¹³ og drev også kolonialhandel. Malermester Søren Alsen havde etableret sig ved hovedgaden i ca. 1920, og kort efter kom tømrermester Chr. Eriksen. Der var skrædder og skomagere og da alle var dygtige og solide håndværkere, var det ikke mere nødvendigt at køre til de store byer. En udlejningsbil og manufakturforretning blev i flere år drevet af Peter Jørgensen, der havde solgt Mosegård til A. Chr. Karup.

I trediveerne kom så den store landbrugskrise, hvor priserne faldt så voldsomt. Et slagtesvin kostede 32-33 kr., en pæn fedekalv 35-40 kr. og en kælvkvie 75-100 kr., 100 kg. majs 9 kr. og alle andre produkter noget tilsvarende. Mange gårde gik på tvangsaktion og mange fik en akkord, så de kun skulle betale en vis procent af gælden og fik så lov til at fortsætte med bedriften.

Hvis en landmand havde forsøgt at sælge smågrise på torvet, kunne han ofte have flere med hjem, end han havde haft med hjemmefra. Der var mange, der hellere puttede dem i en fremmed kasse, end de ville fodre dem op med tab.

Det var jo ikke kun i landbruget krisen kradsede. Når bonden ikke har penge, har det øvrige samfund det jo heller ikke. Og da der ikke var noget, der hed socialhjælp, måtte enhver klare sig på bedst mulig måde, og det gjaldt om at overleve og skaffe sig føden til familien. Om nyinvesteringer kunne der jo slet ikke være tale, så håndværkerne måtte ofte arbejde for materialernes pris, således har Chr. Eriksen fortalt, at han cyklede til Ingstrup og byggede en lade for 600 kr.

Maler Alsen samlede kartofler op. Prisen var hver syvende række til ham selv. Således klarede alle byens håndværkere sig igennem de svære år.

Der blev indført svinekort, så man havde lidt mere kontrol med leveringerne, og disse kort blev en stærk efterspurgt vare og en god indtægt for mange. Der kom nu en rolig tid, hvor det atter gik langsomt fremad, og priserne blev bedre.

I 1937 kostede en ny stald til 30 kreaturer og 5 heste ca. 7000 kr. at bygge, og lønnen for en ung karl var vel 500 – 800 kr. om året plus kost og logi.

Det var rolige år, hvor det stille og roligt gik fremad for de fleste. Biler begyndte at komme mere frem. Der havde kun været 7-8 stykker af dem i byen, men nu begyndte de langsomt at afløse hestekøretøjerne. Radioen vandt også indpas, men var dog langt fra hvermandseje.

Ørum under besættelsen.

¹³ Østergade 3.

Så kom 9. april. Den triste morgen hvor tyske flyvemaskiner strøg lavt hen over byens tage og forstyrrede den ellers så stille idyl. Og man anede jo faktisk ikke rigtig, hvad der var sket, men det blev vi jo klar over op ad dagen, da de forskellige ”Oprop” og aviser nåede frem, og en knugende stemning greb os alle.

Der blev straks indført mørklægning, og alle varer blev rationeret og hamstring forbudt, men enhver sikrede sig jo så godt som muligt, og en omfattende byttehandel fandt sted, samt en del sortbørshandel. Dog var rationeringen så lempelig, at det ikke var nødvendig at sulte, og opfindsomheden var stor i disse år. ”Nød lærer nøgen kvinde at spinde.”

Selve besættelsen mærkede vi ikke så meget til her på egnen. Tyske soldater på motorcykler nåede sidst på dagen til Ørum, men først 10.-11. april kom større styrker, som skulle videre til Norge. Det var høje flotte soldater, som opførte sig upåklagelig. Forsamlingshuset og missionshuset blev brugt til indkvartering, og tyskerne hentede halmknipper på gårdene og bredte det ud på gulvene. To – tre gårde havde også soldater i laderne.

Efter to-tre dages forløb kom der marchordre, og tyskerne ryddede pænt op efter sig og afleverede halmen tilbage igen. I mange timer rullede lange kolonner af lastbiler med syngende soldater gennem byen på vej til Norge. I de kommende par år så vi ikke meget til tyskerne, undtagen i byerne, hvor de jo var i stort tal, og nød den gode danske mad. De havde jo altid penge nok at bruge af.

Tyskerne ville anlægge en stor flyveplads i Karup, og det skabte en masse arbejde til de danske arbejdere, som ikke havde meget andet at tage fat på, så det var jo god investering, selvom den danske stat jo i sidste ende skulle betale gildet.

Hver morgen kørte mange lastbiler forsynet med gasgeneratorer og lukket trækasse på ladet hundredvis af arbejdere til Karup for at anlægge startbaner til de tyske fly. Det skabte grundlaget for den senere store militær- og trafiklufthavn, som vi har i dag, så helt spildt var det altså ikke.

Modstandsbevægelsen dukkede op og skabte grupper, som via radiosendere var i forbindelse med England, men i Ørum var man ikke særlig involveret, dog var der enkelte, som var med i den store modstand, men det gik de jo stille med, for det var jo meget strafbart, hvis tyskerne opdagede det, og stikkeri var meget udbredt i disse år.

Et par unge mænd fra Ørum blev dog arresteret og sendt i fangelejr, Knud Sørensen, søn af slagteren, var marineløjtnant, og Georg Busch,¹⁴ som blev hentet i

¹⁴ Georg Busch, der var fra Flensborg, stak af fra Tyskland, da han ikke ønskede at blive medlem af Hitler-Jugend; som det ellers var lovpligtigt at blive. I 1940 fik han dansk statsborgerskab og to dage senere blev han indkaldt til den tyske hær. Han nægtede at møde, men i 1944 blev han taget af tyskerne, forhørt og sat i Frøslevlejren.

sit hjem om aftenen kl. 9 og ført til Frøslevlejren. Samme aften var der konfirmandfest i missionshuset, og pastor Bruschi, som havde fået besked om episoden, tilrådede at man gik hjem og fyrede godt op i kaminen med illegale blade.

I 1943 blev det danske politi sat ud af funktion. De betjente, der ikke havde nået at gå under jorden, blev interneret og sendt i fangelejr enten i Frøslev eller i Tyskland. Mange tog varig skade af opholdet.

Der blev nu i den politiløse tid, oprettet vagtværn i næsten alle byer, og i Ørum var alle byens borgere med på skiftehold. Kommunekontoret blev brugt som vagtstue, og her opholdt der sig to mand, medens andre to gik rundt i byen forsynet med armbind, regnfrakke og gummiknippel og overvågede den sovende by mellem kl. 22 aften og 6 morgen. Det kunne godt blive lidt ensformigt, og en meget yndet sport var det at stoppe en ensom cyklist, som havde besøgt sin pige, og så udsørge ham om sit ærinde. Der var jo ikke meget andet at tage sig til udover at se efter mørklægningen.

Lidt sabotage blev der også lavet, idet nogle brandbomber blev anbragt i karetmagerens værksted. De forårsagede, at nogle tyske lastbiler blev ødelagt ved den storbrand, der fulgte. For en stund blev der sat en stopper for al reparationsarbejde.

4. maj 1945 om aftenen meddelte BBC fra London så fredsbudskabet, og folk strømmede ud på gaden, satte flagene op trods tidspunktet, og glæden var helt overstrømmende stor og kan slet ikke beskrives.

I kirken var der den aften ungdomsgudstjeneste, og da pastor Bruschi gik ned fra prædikestolen, kom kirketjeneren og gav ham besked, og Bruschi fortalte fra koret det glædelige budskab: "Danmark er frit." Dagen efter blev også en festdag. De fleste holdt fri, og tyskerne begyndte at drage mod grænsen og mange forsøgte at tage forskellige ting med, men det meste kom vist kun til grænsen.

Kloakering

I 1938 var der blevet lavet kloaksystem gennem hele byen. Det foregik med skovl og spade. så det var et drøjt stykke arbejde. Undertiden foregik det i et voldsomt tempo, især når der på de dybeste steder stod en 3-4 mand og kastede jorden op til den næste osv. Det var et næsten umenneskelig slid, men det blev gjort godt, og det fungerer stadig.

Fortove og flagallé

Der blev også lavet fortove med asfalt i begge sider af vejen, som samtidig blev udvidet, og ved borgerforeningens hjælp blev en flagallé rejst, så det var et flot syn på festdage, når de nye flag gik til tops.

Tørveproduktion

Under og efter besættelsen fandt der en omfattende tørveproduktion sted i moserne syd for Ørum. Det var mest skæretørv, men også pressetørv blev i disse år lavet i store mængder og kørt op af bakkerne med hestevogn med jernhjul,

men en del havde fået ”gummivogne”, som jo både rummede mere og gik lettere.

Mejeriet var stor forbruger, og foruden en stor tørvelade blev der lavet store stativer til tørvene. Også i husene blev der fyret med tørv, men også træ, gran-top, stødbrænde, brunkul m.m. blev anvendt.

Rationeringen blev opretholdt endnu i flere år; vistnok for nogle varers vedkommende til 1954, men efterhånden som det hele igen faldt i lave, kom der jo flere varer frem. Folk havde på mange områder lært at klare sig selv med surrogater, så ingen led nød, men mange trængte til tøj, cykeldæk o.m.a.

Tyske flygtninge.

Forsamlingshuset, som kort før den 2. verdenskrig var blevet ombygget og udvidet med den store sal, blev i foråret 1945 brugt som indkvarteringssted for tyske flygtninge. De kom fra Preussen og Østtyskland og havde mistet alt, da de blev drevet ud af de allierede hæres fremtrængning. Flygtningene kom til Ørum om formiddagen med toget. Det var et ynkeligt syn at se de lasede og snavsede børn, kvinder og gamle mænd med deres få ejendele i et klæde og et par brødskorper i hænderne. Disse stakkels mennesker fik så deres hjem i forsamlingshuset. Der var vel ca. 100, da de kom, men mange døde den første tid. Dog hjalp den gode danske mad og de rolige forhold noget på sundheden. Flygtningene blev bevogtet af ”føl”. Det var værnepligtige med rifler også kaldet CB’ere.¹⁵

Da der nu ikke var disponibel festsal til rådighed, måtte malermester Alsen holde sølvbryllup i et lejet telt, som blev slået op på Martin Hammershøjs toft. Det var en to dages fest, og så benyttede ungdommen sig af, at teltet nu var stillet op, og arrangerede bal for byens ungdom.

Om efteråret 1945 forlod flygtningene så atter Ørum og rejste hjem til ruinerne, efterladende et hus, som var i en meget dårlig forfatning. Det trængte til at blive gjort rent, repareret og malet.

Ørum Spare- og Lånekasse.

Ørum Spare- og Lånekasse blev stiftet i 1867 og havde i mange år til huse i lærerboligen, idet førstelæreren var ansat som leder. Stifteren var murermester Morten Andersen, Ørum og begyndelsen var såre beskedet. Indskyderne satte en rigsdaler ind som sikkerhed og udlånskapital. Det første lån var på 20 rigsdaler.

¹⁵ Civilbeskyttelsen - også kaldet CB - er betegnelsen for det værn, som i årene inden krigsudbruddet blev oprettet med henblik på at beskytte civilbefolkningen i tilfælde af luftbombardementer. CB’erne var iklædt en lyseblå uniform og blev kaldt føl, fordi de som regel patruljerede sammen med en politibetjent. På sådanne patruljer gjaldt det bl.a. om at sørge for, at folk overholdt reglerne for mørklægning af huse og lejligheder. CB’erne skulle dog også være klar i tilfælde af, at det blev nødvendigt at evakuere folk i byerne. Efter politiaktionen 19. september 1944 ophørte al indkaldelse af CB’mandskab til grunduddannelsen. Ca. 8.000 CB’ere deltog efter Befrielsen i bevogtningen af de tyske flygtninge. Oprettelsen og erfaringerne med CB og CBU var en vigtig forudsætning for den senere oprettelse af Civilforsvaret - i dag Beredskabsstyrelsen.

ler. Det gav en rente på 71 skilling og blev tilbagebetalt samme år. Det første års overskud blev 11 rigsdaler.

I 1870 blev lærer J. Mogensen leder og var det i 42 år. Stille, men sikkert voksede sparekassen og i 1912 trådte lærer Mortensen til. Hans store interesse var at få folk til at spare op. Alle indskud bragte ham stor glæde, mens han kun ugerne gik med til udlån og først efter at al fornøden sikkerhed var til stede. Udover den daglige leder bestod sparekassens ledelse af et tilsynsråd med en valgt formand. I 26 år var Jesper Frandsen fra Ø formand.

Først i ca. 1940 fik sparekassen eget hus, da man købte Vestergade 5 af manufakturhandler P. Jørgensen. Indtil da havde sparekassen holdt til i Vestergade 31, hvor lærer Mortensen boede. I 1942 blev Mortensen afløst af fhv. købmand V. Madsen, der var direktør en del år til sin død. Herefter blev lærer Frederik Fiil leder af sparekassen, og han blev senere afløst af Chr. Winther Rasmussen, der nu er den dynamiske leder af et nyt moderne pengeinstitut, der på alle måder kan opfylde tidens krav og tæller sin omsætning i millioner af kroner. Sparekassen har nu til huse i en moderne bygning, der er opført ved hovedvejen, hvor den gamle jordemoderbolig lå i mange år.¹⁶

Ændringer i bymidten.

Skolen, der lå midt i byen, havde længe trængt til en fornyelse, men besættelsesårene satte en stopper for disse planer. Først i efterkrigstiden tog man igen fat i de gamle planer. Kommunen købte jord mellem Tjelevej og Vingevej, og her blev så lavet sportsplads og bygget en ny skole, som kunne tages i brug i 1957.

Bilerne var nu fremme i stort tal, næsten hvermandseje, så derfor var det nødvendigt at lave parkeringsplads. En sådan blev anlagt på den tidligere skoles legeplads. Selve skolebygningen blev købt af slagtermester Vagn Jakobsen, som indrettede den til privatbolig og forretning. En tilbygning til slagtehus blev opført, ligesom der blev indrettet kølerum i forbindelse med forretningen.

Kroen, som før havde været afholdshotel, skiftede ejer, og da der blev drevet en omfattende Diner Transportable virksomhed samt holdt en del fester, blev der efter en folkeafstemning bevilget spiritusservering, og den gamle frygt for, at byens folk skulle drikke sig fra hus og hjem, viste sig at være ubegrundet. Det havde man hverken tid eller råd til.

Fjernvarmeværket.

Mange havde i de senere år installeret centralvarmeanlæg og fyrede med koks eller olie, i stedet for de tørvefyrede komfurer og kakkelovne, men i 1963 blev der lavet et fjernvarmeselskab med Villy B. Hansen som formand. En stor varmecentral midt i byen, og ledningsrør til næsten alle huse bevirkede hurtigt, at man nu slap for tørverøg og skorstensfejning. Det var nemt og renligt for husmødrene og næsten lige så billigt som at fyre med olie.¹⁷

¹⁶ Der er unægtelig sket meget med Ørum Spare- og Lånekasse siden Michael Lade nedskrev dette.

¹⁷ I 1986 blev værket omstillet til fyring med naturgas, og fra 1. februar 1995 overgik værket til kraftvarmeproduktion.

Præstegården.

Præstegården, der før var en meget stor gård, var omkring århundredeskiftet blevet udstykket, så den yderste jord var solgt fra. Men der var stadig landbrug, som blev drevet ved forpagter. Forpagteren var forpligtet til at køre for præsten til kirkerne i Viskum og Vejrum. Desuden skulle der leveres mælk, flæsk og andre naturalier. Ordningen blev senere ophævet og afløst af et pengebeløb.

Avlsgården blev bygget helt om i 1961-62 og blev erstattet af store solide bygninger, der var stærke og statelige, mere end de var hensigtsmæssige indrettet. Det havde været langt bedre, om gården var blevet udflyttet, så den lå mere hensigtsmæssigt i forhold til jorden.

Pastor Brusch søgte sin afsked, da han de senere år ikke havde været rask, og i hans embede kom nu et ungt præstepar, Jenny og Børge Engmarksgaard, som flyttede til Ørum først i marts. De kom i bil fra vest og glædede sig over de mange vajende flag, som viste sig, da de kom til Ørum. Nok var præsten meget velkommen, men en stor del af flagningen skyldtes dog Pier Murers 60 års fødselsdag.

Samtidig med præsteskitet var det blevet bestemt, at der skulle opføres en ny præstebolig, da det ikke kunne svare sig, at istandsætte den gamle. Den nye præstefamilie måtte indrette sig i en fløj af den gamle præstegård, mens den nye bolig blev opført på den gamle hovedbygningens plads.

Byggeriet blev påbegyndt i 1965, men strakte sig nok ind i det næste år, inden det hele var kommet i orden. Det blev en stor smuk bygning, der svarede til tidens krav.

Byen vokser.

Der var stadig mange, der ville bo i Ørum. Den tid var forbi, da de gamle, når de lagde op, gik på aftægt og blev boende på gårdene. Nu købte eller byggede de et hus i stedet for, og det var jo nok en af årsagerne til det store boligbyggeri, der fandt sted i disse år.

Kommunen købte i 1964 18,3 tønder land langs Veldsvej syd for hovedvejen. Men da vandet dengang ikke kunne løbe opad, var det nødvendigt med et nyt kloaksystem ned gennem Fuldalen. Det tog flere år at byggemodne de mange grunde, og først i 1970 ved kommunesammenlægningen blev de sidste grunde solgt; vist 29 på en formiddag. Der var projekteret 92 grunde, men da flere ville have lidt større huse, blev det kun til 85 huse i dette afsnit, som kaldtes pipkvarteret, da alle veje har fuglenavne. Det er dog ikke ensbetydende med, at beboerne er mere forfløjne end andre.

Rådhuset.

Ved kommunalreformen i 1970 blev Ørum hovedby i den nye Tjele kommune. Det var nødvendigt at få bygget et rådhus til de mange medarbejdere i den nye kommune, så endnu en gård blev jævnet med jorden. Det blev Niels Pinds gamle gård, som dengang ejedes af Jørgen Blach.

Byggeriet blev påbegyndt ret hurtigt og stod klar til indflytning i 1971. Herfra blev den store kommune med omkring 8000 indbyggere nu styret med alt, hvad det medfører.

Skoleudvidelse.

Et areal blev købt af Leo Pedersen til sportsplads, da det nye skolebyggeri havde nødvendiggjort dette for skolen. Omkring 1980 blev det nødvendigt med en større udvidelse af skolen, hvor der nu undervises ca. 400 børn.

Virksomheder.

Der var i årenes løb kommet en del mindre virksomheder. En kartoffelsorteringscentral vest for banen virkede en del år, inden den måtte lukke. Bygningerne blev solgt til Ørum Korn, der senere solgte til Birger Kastbjerg, der indrettede smede- og maskinværksted i bygningerne. Ørum Korn byggede et stort nyt korn og foderstofvirksomhed til afløsning af den gamle forretning.

Brødrene Villy og Uffe Pedersen købte jord vest for kartoffelcentralen. Et gammelt hønsehus blev virksomhedens første fabriksbygning, men snart blev der bygget nye fabrikslokaler, hvor man begyndte at fremstille grønthøstere og korntørningsanlæg. Senere kom de berømte Passat halmfyr til. Denne fabrik blev udvidet flere gange og var en overgang en god arbejdsplads for over 200 medarbejdere. Desværre kunne virksomheden ikke rigtig løbe rundt og skiftende ejere måtte gå konkurs. Nu i 1984 er der 30 ansatte, så der er god plads i de rummelige bygninger.

Uffe Pedersen opførte en meget stor privatbolig på skrænterne ned mod Futdalen. Det var vist tænkt som en slags gæstebolig for fabrikkens udenlandske kunder, men da konkursen indtraf, blev den overtaget af P. Dalgård, som havde solgt såvel byggegrund som den tilhørende skov. Senere blev det hele solgt til Serapion-ordenen, som brugte det som feriehem for ældre medlemmer og andre især københavnere.

Den gamle stationsbygning fungerer nu som posthus og som busholdeplads for de mange busser, som daglig passerer byen i begge retninger. Det drejer sig ca. om 26 busser plus lokal bustrafik.

Tjelehallen.

Tjelehallen blev også opført ved Industrivej efter en del tovtrækkeri om både placering og finansiering, men nu ligger der en stor flot sportshal midt i kommunen og tæt ved skolen, og den er rammen om mange store aktiviteter i årets løb, således samles alle egnens pensionister her en gang om året til fællesspisning og underholdning med dans.

Veldsparken.

I 1975 købte kommunen igen jord nemlig 15 tønder land af Emil Sørensen. Her blev projekteret et nyt gadeanlæg med grupper på 8 huse omkring en fælles legeplads og parkeringsplads, så det blev et meget børnevenligt kvarter at bo i.

Der blev også anlagt stier mellem de forskellige afsnit og med adgang til grønne områder. Her er nu opført 50-60 parcelhuse og dette område blev – uvist af hvilken grund – kaldt Veldsparken.

Andelskassen.

I ca. 1970 blev der i Ørum oprettet en filial af Andelskassen i Hammershøj. Andelskassen fik til huse i en tidligere cykelforretning, men i 1982 blev dette hus og den tilstødende sognefogedgård, hvor slægten Hammershøj gennem mange år havde boet, nedrevet for at give plads til den nye Andelskasse med tilhørende parkeringsplads.

Ørum bageri.

På samme måde som sognefogedgården måtte falde for noget nyt, måtte også udbygningerne til mit hjem vige pladsen for noget nyt. På pladsen lod bagermester Bachstein opføre et nyt bageri med tilhørende forretning. Indtil nu havde bageriet været beliggende i lokaler tilhørende Ørum kro.

Ved opførelsen af de to nye forretningsbygninger, Andelskassen og bageriet, blev bybilledet jo meget forandret, men vel nok til det pænere og mere moderne.

Statens forsøgsstation og byen.

Omkring 1975 opkøbte staten ca. 30 gårde og ejendomme omkring Foulum, så de radede over 800 tdl. Der blev nu i disse år bygget en moderne landbrugsforsøgsstation, hvor man regner med, at der skal ansættes 300 mennesker. I 1984 er der ca. 150 ansatte, da kun 1. etape står færdig. De fleste af de ansatte kommer fra Hillerød, men også en del fra forsøgsstationerne i Vejle og Ødum overflyttes til Foulum.

Denne store tilstrømning smittede jo af på handelen med huse og grunde, og der måtte erhverves et nyt areal fra Emil Sørensen.

Brugsen var allerede for flere år siden blevet udvidet til et moderne supermarked, og andre erhvervsdrivende fik også gavn af udflytningen. Ørum står således i år 1984 med en del faciliteter, så den for den sags skyld godt kan blive større, men om det er til nogen gavn er et andet spørgsmål.

Tilbageblik.

Foreningslivet er nok med hensyn til møder og andet gået noget tilbage, siden vi fik tv, men sport dyrkes meget og under andre former med mange flere sportsgrene. Før var der kun gymnastik i en iskold sal og fodbold på en lejet græsmark med mulvarpeskud og koklatter.

Befolkningen kommer heller ikke mere hinanden så meget ved. Vi kender ikke hinanden, som da det var en mindre by og folk hver dag skulle på mejeriet efter mælk og havde tid til at snakke med dem de mødte. Til gengæld er der jo meget, som er blevet bedre og mere hensigtsmæssigt, men alt skal jo betales, og derfor har folk fået mere travlt.

Ak, hvor forandret.

Meget af det gamle håndværk er gået ud eller blevet meget moderniseret. Bødkeren, som lavede kar, aljetønder og dritler, findes ikke mere. I stedet er der nu stolofabrik¹⁸ i det gamle bødkerværksted.

Smedene, som lavede hestesko ved esse og ambolt, er erstattet af moderne maskiner til svejsning og slibning. Snedkerens buløkse er erstattet af færdige spær fra fabrik.

Karetmageren, der lavede vogne og hjul, er afløst af en moderne karosserifabrik¹⁹ til biler og busser. I mejeriet²⁰, hvor mælkevognene er afløst af tankbiler, laver man ikke smør og konsummælk, men ost i mekaniske rørekar og pressere.

I byens pæne butikker, hvor købmanden²¹ før stod bag disken og vejede de forskellige varer af i poser, dunke eller kræmmerhuse, er der nu selvbetjening med stort vareudvalg.

I pengeinstitutterne sad der før en direktør og en kasserer, som regel en velsitueret gårdmand, som med en "Parker" prenter, hvad folk skal give i renter. Nu foregår det hele med computere og EDB.

Afslutning.

Det var lidt om Ørum før og nu, og det kan jo diskuteres, hvilken tid man bedst kan lide, men jeg har skrevet disse sider ud fra min egen erindring og efter fortællinger fra ældre mennesker, for at belyse lidt af udviklingen gennem årene. Andre kan måske huske noget andet, eller har noget at fortsætte med eller tilføje.

Ørum, marts 1984

Michael Lade
(f. 1920)

På Tjeleegnens Lokalhistoriske Arkiv har vi Michael Lades håndskrevne erindringer. I ovenstående udgave har vi tilladt os at ændre ortografien efter de nugældende retskrivningsregler.

¹⁸ Stolofabrikker eksisterer heller ikke mere. De gamle bygninger er væltet og i stedet er der opført boliger, Bødkergården kaldet.

¹⁹ Karosserifabrikken eksisterer heller ikke længere. Her har i dag Brian Adolphsen sin virksomhed: "Midtjysk Spåntagning".

²⁰ Også mejeriet er en saga blot. Her er i dag opført boligkomplekset "Mejerigården".

²¹ Købmænd har vi heller ikke mere. Da Michael Lade skrev dette, var der i byen to købmændsbutikker og en brugs. I dag er der brugsen og en mindre døgnkiosk. .